

וזאת התורה אשר מסר לי מו"ר הגאון שליט"א, בענין גדר חומת העיר והיקף מחיצות להגדרת העיר, בתחומין ובשאר דיני התורה:

ובדבר מה שדברנו, בדברי הגמ' בחומת העיר שנפרצה, דאם זה פחות מקמ"א אמה, לא חשיב פירצה, ומבואר מכאן, דפירצה יותר מעשר דהוה פירצה ברה"י, לא חשיב פירצה בחומת העיר, ומכבר העירני לזה הגאון מוה"ר שלום יוסף גלבר שליט"א.

והנה דין חומת העיר, משמע דלאו משום לתא דמחיצה היא, אלא זה משם וצורת העיר [ודעת בעל גאון יעקב עירובין לב:], דאין העיר כד"א אלא במוקפת מחיצות המתירות לטלטל ע"ש, ולדבריו צ"ל דחומת העיר זה מדין מחיצה, ולפ"ז יש ללמוד מדין חומת העיר לכל היקף מחיצות וי"ל בזה, אולם נראה דדבריו דחויים מדברי רבותינו הראשונים דעיר ל"צ למחיצות ואין להאריך בזה], ונראה די"ל דגם חומה שגבוהה מן הארץ ג' טפחים דאין בזה דין מחיצה, אם זה באופן שמשמש כחומה, ומסתמא מבחינת המציאות, אם מפסיק בכל רוחב ג' [שאין כאן לבוד] בעומד של החומה, זה יכול לשמש כחומה מעלייתא, ואף שאין כאן דין מחיצה דמחיצה תלויה היא, מ"מ חומה יש כאן, ומהני בדין קדושת עיירות המוקפות חומה.

ונראה עוד דאף אם נדייק מלשונות הגמ' בכמה דוכתי דנפלו מחיצות ומחיצה לקלוט, דצריך גם דין מחיצה, לדין קדושת עיירות המוקפות חומה [וכן נוטה רהיטת דברי התו' ב"מ נג:], דאי נפול מקצת מחיצות, אע"ג דאסור לטלטל בשבת, מ"מ מיקרי מחיצה לענין אכילת מעשר וקדשים קלים ע"ש, ומשמע דעכ"פ דין מחיצה יש כאן ורק לא חמירא כמחיצת שבת], מ"מ לענין שיחשב שם עיר, י"ל דל"צ שיהא דין מחיצה לחומה, אלא דכיון דזה משמש לחומת העיר הר"ז מכלל העיר, ונותנין אלפים אמה מן החומה ולחוץ [והנה בדין קדושת עיירות המוקפות חומה, צריך שיהא דוקא הוקף ולבסוף יושב כמבואר במגילה ג: ובר"ס שמיטה ויובל, ולענין תחומין צריך דוקא יושב ולבסוף הוקף כמבואר בגמ' וטוש"ע סו"ס שצח, ובהוקף ולבסוף יושב לא חשיב מוקף לדירה, ונראה דאף בעיירות המוקפות חומה, אף שהחומה קובע לשם ודין העיר להחשב מוקף חומה, מ"מ י"ל דלא מהני לדין תחומין, דכמו דכל העיר חשיב כד"א, אף בלי מחיצה, דחשיב דירה לבני העיר, ה"ה לאידך גיסא, דמחיצה וחומה אף שמהני לדין ושם העיר, אבל אין כאן דירה, ועיין במשנ"ב שנח יט שמצדד דבהקיף ע"ד לישוב חשיב מוקף לדירה, וצ"ע שלא באר כן בסי' שצח בדין החומה, ועיין בטור תרפח בשם מהר"ם דישוב ע"ד להקיפו חשיב כהוקף ולבסוף יושב, ואם זה גם בכל דין ערי חומה, מסתבר דה"ה לאידך גיסא דהוקף ע"ד לישוב חשיב כמוקף לדירה, ולפ"ז עיירות המוקפות חומה חד דינא להו, ובפשוטו הוקף ולבסוף יושב היינו ע"ד לישוב ואכמ"ל].

ומסתפקנא בכל חצר מוקף מחיצות והעומד מרובה, ורק יש פירצות יותר מעשר, דיתכן דלענין תחומין סגי שחשיב מקומו ע"י שמוקף בעומד מרובה, דהרי חזינן

^{הפירוש}

דשם עיר מהני לתחומין, אף דליכא מחיצות ואין זה חצירו לטלטול, ואף שזה ברה"ר גמורה, מ"מ חשיב מקום שביתתו, ויש לו אלפים אמה לכל רוח, וי"ל דה"ה חצירו, ונהי דצריך מוקף לדירה, וכמבואר בעירובין טו, בשבת בתל ע"ש, היינו משום דזה מעצם שם דירה, וכל שלא חשיב דירה לא חשיב מקום לשביתה, אבל פירצות יותר מעשר שזה חומר במחיצות לדין טלטול, ובפרט להכרעת רבנו ז"ל בחזו"א, ומפורש כן בתו' הרא"ש ריש פרק עושין פסין דזה רק פירצה מדרבנן [והמעין הישר יראה שאין כוונת הרא"ש רק בדיומדין], י"ל דשפיר חשיב מקומו כיון שזה חצירו דאורייתא, ואף להמבואר בפי' ר"ח עירובין קא:, ובלשון הר"ם הלכות שבת פט"ז, דזו פירצה מדאורייתא ואכמ"ל, י"ל שזה רק בדין הוצאה וטלטול, אבל שפיר חשיב מקומו, כעין דין עירו, כל שזה עומד מרובה, וכמבואר בתו' ב"מ נג: הנ"ל, דבעומד מרובה, אף שאסור לטלטל, חשיב מחיצה לאכילת קדשים ומע"ש, וה"נ י"ל דחשיב מקום שביתתו לענין תחומין, ואף בדין תחומין דאורייתא די"ב מיל, וצ"ע בזה.

והא דמבואר בראשונים עירובין מג: עפ"י הירושלמי בנכנס לחצר, דצריך שלא יהו הפירצות יותר מעשר, שאני התם דלא שבת מבעוד יום בתוך המחיצות, דבכה"ג בנכנס לעיר אין לו אלא ד' אמות, ורק בנכנס לחצר חשיב כולה כד' אמות, ובכה"ג צריך שיהא חצר גמור לטלטול, כיון שרק חצר מהני בכה"ג, וצריך שיהא חצר מוקף כהלכתו ממש בתורת חצר, אבל בשבת מבעוד יום, דבכה"ג מהני נמי שם עיר להחשב כד' אמות, שפיר י"ל שגם חצירו ששבת מבעוד יום מהני כעין עיר, וסגי בזה בעומד מרובה וכנ"ל. ודבר זה יש להסתפק בחצירו ממש שמשמש בזה, והפירצות לפי שעה שעומדים להתקן, דמסתבר דהוה שביתה גמורה, שיחשב כל החצר כד"א, ואפשר אף בפירצות שאינם עומדים לתיקון, אבל כיון שמשמש בזה כחצירו ממש, ובימות החול מטלטל בתוכו, חשיב מקומו ושביתתו, ויש להסתפק גם כשאינו בשימוש החצר בפועל, כיון שזה מקיף רשותו, וכהא דשבת בתל עד בית סאתים, שחשיב כולו כד' אמות, אף שאין לו שימוש בכל התל, ואפשר דסגי בעומ"ר בשבת מבעוד יום, ומיהו אין כ"כ מקור ויסוד לחדש כנ"ל וצ"ע.

ונראה לענ"ד דקרוב הדבר דתיקון עירובין ע"י צוה"פ, דחשיב נמי צורך העיר כעין חומה, כיון שנעשה לצורך העיר לטלטול, וכן בהא דנותנין קרפף לחומת העיר, אשר רבנו ז"ל בחזו"א כ' דקרוב הדבר [ולא הכריע ממש כדרכו בעוז קדשו ז"ל, ולשון מע"כ שהחזו"א הכריע בזה אינו כ"כ מדוקדק] שזה רק בחומת העיר ולא במסיפס בעלמא, ג"כ י"ל דה"ה תקון צוה"פ מהני בזה, ועפ"ז נראה די"ל דה"ה כשיש פירצה יותר מעשר, דגם חומת העיר בנפרצה הרבה, אינו משמש שמוש המלא, אלא שתחילתו צורך העיר וגם מסתמא עומד ועכ"פ ראוי לתקון, וא"כ ה"ה תקון צוה"פ שיש בו פירצות יותר מעשר, אכתי נמי שייך להעיר, כל זמן שעכ"פ העומד מרובה, ובפרט כשבדרך כלל עומד לתיקון, ואף שקצת יש לפקפק, דצוה"פ שאינו משמש תפקידו בשלימות לא חשיב כלל, ולא דומה לחומת העיר דחשיב טובא, מ"מ יותר נראה לע"ד כדאמרו.

והנה אאמו"ר הגאון שליט"א העלה והורה לענין קריאת המגילה, דכל שהוא

בתוך הצוה"פ שנעשה לתיקון הטלטול בעיר חשיב כהמשך העיר המוקף, ולהנ"ל י"ל עוד, דא"צ לזה שיהא ביום הקריאה, כל העירוב של צוה"פ מתוקן כהלכתו בלי שום פירצה יותר מעשר, ולא מיבעיא אי נימא שחצר ששבת בה מבעוד יום סגי בארבע מחיצות של עומ"ר, אלא אפי' אי נימא דאין ההיתר של חצר אלא במתוקן כהלכתו בלי שום פירצה האוסרת, י"ל דחשיב כחומה המשמש את העיר, אשר סגי בזה בעומ"ר מד' רוחותיו, ויש לבאר עוד, דאף דהמציאות של עיר אחת, מה שהם נחשבים ומסודרים בפועל כעיר אחת [ענין לשון ריטב"א מגילה ב: לענין כל הנראה עמו נידון בכרך, דכיון דמשתתפי לכל מילי כדידהו חשיבי כו'], זה לבד לא מהני, וכדחזינן בעיר העשויה כקשת, דצריך לזה האופנים שמהני לצירוף עיר, אף שזה במציאות כעיר אחת כלשון הגמ' עיר העשויה כו', מ"מ נראה די"ל דבכה"ג עומד מרובה דצוה"פ מחברם, וענין לשון התו' עירובין נז. ד"ה רב הונא כו' עיר שאין לה חומה במה יתחברו כאחת כו' עייש"ה, וכלומר דצריך דבר המצרפם ומחברם, וא"כ י"ל דעכ"פ בכה"ג שבמציאות הדברים זה כעיר אחת, אז צוה"פ שנעשה לצורך כל העיר להיתר הטלטול, מהני שפיר לחברם כאחת כעין חומה, ומהני בזה כל שעומ"ר מד' רוחות, אף שיש פירצות יתירות מעשר.

ויש לדון עוד, עפ"י דברי הריטב"א הנ"ל, דמהני נמי מה דמשתתפי עם בני העיר וכו"ל, דמסתמא פשוט דדיני בני עיר המבוארים בטוש"ע חו"מ בכמה דוכתי, אין בזה הלכות מחיצות או שעורי מקום המפסיקים בצירוף עיר, אלא חשיב עיר אחת ע"י שמחברים ומצטרפים יחד בכל עניני העיר, והיינו לענין הא דמבואר בטוש"ע חו"מ סי' ב' ובד"מ שם או"ג, דטובי העיר יכולים לתקן ולמגדר בעיר כל מה שירצו ע"ש, וכן בסי' קסג בהא דבני העיר כופין זה את זה, וכל כיו"ב בזה מהני כלשון הריטב"א הנ"ל, ואולי בני"ד זה יותר פשוט, דחשיב כעיר אחת ממש ואין כאן חלק שצריך שיצטרף לעיר, אלא זה תחילת ומציאות העיר, וענין רמ"א יו"ד רכ"ח סל"א, שאסור לעבור על חומרי המקום כל זמן שהוא בתחום העיר, ומקורו מהמרדכי פ' כל הבשר, ובנודר מהעיר אסור ליכנס לעיבורה, וכמבואר בגמ' ובשו"ע שם סי' ריז סכ"ט, וע"ש בש"ך, ובהגרע"א שם מביא פלוגתא דרבוותא אי מדמינן לה לדינא דשו"ע או"ח סי' שצח ע"ש, ונראה דכל זה כשיש עיר שקבוע מקומה, ובזה יש נדון דשבעים אמה ושיירים ותחום העיר, אבל אם זה כך מתחילתו, ואפי' אח"כ, אם זה באופן שזה חלק מן העיר ממש לכל מילי דמתא, הוי כעיר אחת וצ"ע בזה, ומעתה נראה דיש לומר דרק לענין תחומין דאמרה תורה [או מד"ס] אל יצא איש ממקומו, בזה לא מהני קביעות בני אדם לשם עיר, וכדחזינן מעיר העשויה כקשת וכו"ל, וצריך לזה חלות ושם עיר, אבל עיר שתקרא סמוך ומצטרף למוקף, אולי כל שזה עיר אחת כמציאות הנ"ל, ל"צ כאן הלכות חלות שם עיר, אלא זה עיר אחת במציאות והסכמת בני העיר כנ"ל, וכל זה נקרא סמוך לכרך [וכמדומה שכך היה נוטה גם דעת אאמו"ר ז"ל הכ"מ, והן עתה בעוה"ר נלקח מאתנו לדאבון לב כל בית ישראל, יתן ד' ונזכה במהרה שיקיצו וירננו כל שוכני עפר אכי"ר], ואך גם אם נאמר שזה לא מהני בני"ד וכמו לענין תחומין, יש לומר דעכ"פ מהני עומ"ר וצוה"פ וכמש"נ בעה"י.

¹²³⁴⁵⁶⁷החוק

והנראה דג"ל בזה גם לאידך גיסא, באופן דיש רציפות והמשך של עיר הסמוכה לכרך, דהיינו רק בעיר אחת משותפת לכל מילי דמתא, ואז גם מה שנמשך יותר ממיל חשיב סמוך לכרך, אבל אם בהמשך יותר ממיל, הם מחולקים בעניניהם לעיר אחרת, אין זה בטל להיות נטפל וסמוך לכרך, כיון שזה עיר בפ"ע ואינם משתתפים עם בני העיר הסמוכה, וגם דהרי לא נתפרש זה בגמ' הך דינא דהמשך העיר ביותר ממיל, ומנלן לחדש אף בכגון דא, ואלא אף אי נימא דאין יסוד לחלק בזה בלבד, במה שאין עניניהם משותפים, לחלק בין עיר לעיר, והכל נקבע במחיצות או בשיעור ריחוק כדנתפרש בגמ', נראה דמ"מ י"ל דאם עכ"פ זה גם מתחלק בצוה"פ לעצמו, דיש כאן גם שם מחיצה המחלקת, תו לא מהני ההמשך והרציפות ביותר ממיל, וכמדומה דמצאנו סמוכין לזה מדברי רבנו הטו"א, בסמוך תוך מיל, שמבאר רבנו הא דנקט לישנא דמיל ולא אלפים אמה, ומבואר שם, דהיינו דלא נימא לחומרא, באופן דזה רחוק ממיל באמות עצבות, וזה תוך מיל באמות שוחקות, דנחוש לחומרא לכאן ולכאן, וריהטת דברי קדשו, שאף אם אין כאן הפסק דשבעים אמה ושיריים, מ"מ יש כאן עיירות מחולקות, ואף אם נאמר שאין כוונתו ברצוף ממש, שזה משתנה משיעור מיל ואילך, עכ"פ שם שני עיירות סגי לכך, וצ"ע בדבריו ז"ל, ועכ"פ נראה דשפיר י"ל דבמחולקין בעניניהם, וגם צוה"פ מפסיק דבטל בזה דין הסמוך לכרך [ויתכן דמהני בזה נמי, הא דהעיר הרחוקה נבנית מתחילה וכבר היתה עיר בתחילתה רחוק מן הכרך, ורק אח"כ נתחדש הרציפות, וכיון שעדיין מחולקת בצוה"פ לעצמה, אין כאן דין סמוך], ונפק"מ טובא בעיר עוז לנו בני ברק יע"א, דאף להכרעתו הברורה של רבנו הגדול ז"ל בחזו"א, דסמוך לספיקות נמי דין סמוך עלה, דמ"מ שפיר מהני מה דנחלקת בצוה"פ לעצמה וככל מה שנתבאר בס"ד.

והנה לא נתפרש בדין עיירות המוקפות חומה, אם יש שיעור למרחק החומה מן ישוב העיר שיחשב חומת העיר, ומסתבר דדינו כמחיצות, דדעת התו' עירובין כב: דמחיצות העשויות ביד"א לעולם משוי רה"י, ודעת ריטב"א בשם רמב"ן [ועריטב"א הנדמ"ח], דכל שרואה עצמו בתוך המחיצות מהני, ועיין בה"ל שמו שגם לרמב"ן מחיצות ביד"א מהני, ויש לדון גם דשם חומה מצד מיגני, תליא נמי בזה דכל שהמרחק גדול ומופלג מן העיר, כבר לא מיגני כ"כ, כיון שאינם קרובים ושייכים כ"כ להחומה, וכמובן דגם שפיר שייך דשומרים ע"י החומה ויש מיגני בפועל, וה"ה בדין חומה לענין תחומין תליא נמי בהנ"ל אם חומת העיר תחשב, ובפשוטו חומה שנעשה בידי אדם, לעולם משוי להעיר דין מוקף חומה.

ומעתה נראה דכמו שיש לדון אם מחיצות רה"י מחברים שני עיירות לאחת, ה"נ יש לדון בחומה ממש, כשהחומה נמצאת במרחק גדול, ומבפנים לחומה שייך שיהיו שני עיירות נפרדות ורחוקות זו מזו, אלא דאין בזה נפק"מ, משום דשניהם עיירות המוקפות חומה, וכן בדין תחומין, פשוט דכל שישבה ולבסוף הוקפה, חשיב החומה מוקף לדירה, אף לעיר אחרת שישבה לאחר שהוקפה, ומיהו יש לדון בדין קדושת עיירות מוקפות חומה, באופן דישיבה ואח"כ הוקפה, דלא קדוש בקדושת ערי חומה וכנ"ל, דאולי בכה"ג אם אח"כ נתישבה במקום אחר, במרחק גדול מן העיר שנתישבה

קודם, דהעיר החדשה תקדש בקדושת ערי חומה, ולכאורה הדבר מתמיה, דלא שמענו שיהא עיירות חלוקות בתוך היקף החומה, שהאחת קדושה והשניה לא, אבל מצאנו להארי החי בטורי אבן מגילה ג': דהעלה, דישיב ולבסוף הוקף מפקיע רק למה שישב, אבל הבתים שנבנו אחרי שהוקף, דין בתי ערי חומה עליהם, ולסברתו ז"ל, אין שם עיר קובע כלל, דכל בית נדון בפ"ע, אלא שדברי הגאון ז"ל מחודשים, והעלה כן בישוב קושית התו' מגילה שם, ובפשוטו התו' לא ס"ל כן, וכן סתימת לשון הר"ם, ויש לבאר בשיטת התו' דכיון שתחילתו לא חל דין ערי חומה, ה"ה לכל הבתים שנבנו אח"כ [ושו"ר בשפ"א שם שהעיר על דברי הטו"א בזה], אבל בנ"ד אם נאמר דשייך שיש עיר חדשה, יתכן דשפיר חשיב הוקף ולבסוף ישב, דגם להתו' י"ל דאין כאן הפקעה בהחומה, ורק שכל הבתים שנתוספו נגררים אחרי ההתחלה וכו"ל, ולא כן בעיר חדשה, באופן דאף בחומה ממש שזה הצירוף הכי פשוט, וכלשון התו' בעירובין הנ"ל, ג"כ יש לדון דשייך בתוך היקף החומה חלוק עיירות, ונפק"מ נמי למצות עגלה ערופה דמודדין מן העיירות הקרובות, דאם זה שתי עיירות נפרדות צריך מדידה בפ"ע לכל עיר, וכן לענין שצריך להושיב ב"ד בכל עיר ועיר, וכן לדין עיר הנדחת אי חשיב כעיר אחת, וקרובים הדברים בזה כדנתבאר, דהדבר תלוי במציאות השייכות של בני העיר כעיר אחת, דממילא אם יש חומה המצרפם חשיב עיר אחת, וממילא נראים הדברים שה"ה בצירוף של צורת הפתח, דאם יש מציאות משותף של עיר אחת, ממילא מהני בזה החיבור של צוה"פ לעיר אחת, ובפרט בתיקון עירובין של צוה"פ שנעשה מתחילתו לצורך העיר, שפיר מבואר דבכה"ג מהני חיבור צורת הפתח להחשב עיר אחת, וכדנתבאר לעיל שבכה"ג ז"ל דמהני נמי כשיש כאן עומ"ר, אף שאיכא נמי פירצות יותר מעשר, והקב"ה יאיר עינינו בתורתו.

המשנה

ואחת אמות ברוח אחת של העיר, דגים אותה כדין עיר העשויה במין קשת. משמע בהדיא דאין דנים את היקף חומת העיר כדין חצר גדולה וכאלו מקיפה חצר את כל העיר, דאם אכן היה לדון כן, לא היתה כאן צורת קשת אלא צורה שלמה.

ובטעמא דמילתא, אמאי אין דנים את כל העיר כחצר גדולה המוקפת בג' מחיצות, אפשר די"ל דדוקא חצר המשתמרת נחשבת כמקום דיוורין לקבוע מקום השביתה. [ע' תו"י ותוס' הרא"ש יומא יא., דלולא גוה"כ לא היה חיוב מזווה בחצר שאינה משתמרת, משום דלא הויא דומיא דבית.] עכ"פ מוכח בגמרא דהיקף החומה אשר נכלל בתוכו מבואות העיר ורחובותיה, דלא חשיב כחצר לענין קביעות מקום השביתה.

(ב) מש"כ הגאון מו"ר שליט"א (כר"ה ומסתפקא) שמפורש בתוס' הרא"ש (ריש פרק עושין פסין) כדעת החזו"א דעומד מרובה על הפרוץ קובע רשות היחיד

בהרמונא דמלכא, רושם אני הקטן [א.א.ב.]. כאן כמה הערות בדברי הגאון מו"ר שליט"א, לפי דעתי הדלה והעניה.

(א) מש"כ הגאון מו"ר שליט"א: "ומסתפקא בכל חצר מוקף מחיצות והעומד מרובה על הפרוץ ורק יש פירצות יותר מעשר וכו'". ומשמע מדבריו בהמשך דדין חצר הג"ל דומה לדין עיר המוקפת חומה פרוצה.

הנה בדין בית דירה הפרוצה בכה"ג, אכן מפורש בגמרא (עירובין נה:) דסגי בג' מחיצות בלבד או אף בב' מחיצות ותקרה, וחשיב כבית להצטרף לעיר ומרחיב בכך את מקום השביתה של כל בני העיר. וכן בחצר וקרפף המוקף לדירה, משמע בריב"ש (סי' כא) דסגי בג' מחיצות בלבד.

מיהו בענין היקף חומת העיר, מבואר בגמרא (עירובין נה.) דאם נפרצה החומה יותר ממאה וארבעים

[אף באופן שאין שם ארבע מחיצות, דהיינו שאין מחיצות בפינות מכל צד], אין זה שייך לכל הקשר הדברים שם, ואינה מובנת בזה שום קושיא כלל, שהרי אולי אין הכי נמי דמהדין מבטלת פירצה יותר אמות דין עומד מרובה. ואדרבה, כל היסוד של התירוצ' של התוס' הרא"ש [לקושיא הראשונה] הוא שאין דין דיומדין כדין עומד"ר אלא עדיף מינה, אם כן איזה מקום יש להמשיך ולהקשות למה פירצה יותר מעשר מבטלת דין עומד"ר. ובענייני לא זכיתי להבין השגת הגאון מו"ר שליט"א.

[וגם הבית אפרים לא כתב שפירצה יותר מעשר אינו פסול מן התורה אלא באופן שיש מחיצות כעין דיומדין בפינות, ודבריו מבוארים היטב, והבאתי אותם בפרק ג הערה ז אות ב, עיי"ש. ולא מצאתי חבר לרבינו הגדול החזו"א ז"ל אשר חידש דלעולם אין בעומד מרובה על הפרוץ אלא פסול מדרבנן, ודלא כדברי רבנו חננאל].

ג) אמנם לענין עיקר חידושו של הגאון מו"ר שליט"א אין שתי ההערות הנ"ל מעכבות כלל. והוא החידוש שהעלה: "ונראה לענ"ד דקרב הדבר דתיקון עירובין ע"י צוה"פ דחשיב נמי צורך העיר ענין חומה, כיון שנעשה לצורך העיר לשם טלטול... א"כ ה"ה תקון צוה"פ שיש בו פירצות יותר מעשר, אבתי נמי שייך להעיר וכו'".

והנה שאלתי על כך את מו"ר שליט"א, דבשלמא אם התיקון צוה"פ של עירנו הגדולות עכ"פ במצב שלימותו אכן היה מועיל להתיר הוצאה בשבת. אמנם רבים הם הקלקולים בתיקון הצורת הפתח של העיר אף כאשר מתוקן ב"שלימות". ובפרט, מה שנכלל בתוך היקף העירוב גם כבישים בין-עירוניים המשמשים יותר מס' ריבוא [ולכאור' נחשבים כרשות הרכים, בין לדעת המשכנ"י ובין לדעת הבית אפרים (ע' פרק ג הערה ה)]. ולדעת הרמב"ן, מודו כו"ע דבסרטיא לא בעינן ס' ריבוא [ע' ביה"ל סי' שמה (דף קצ"ז)]. וכבר לפני כמה שנים שאלתי את הגאון מו"ר שליט"א על מה הם סומכים, והוא באר לי את חידושו של המסדר העירובין [ז"ל] להקל בזה, וגם את דעת גדולי הפוסקים אשר לא קיבלו את סברתו, ומשמע שלא הסכים מו"ר שליט"א עם סברת המקילים. אם כן צ"ע אמאי נחשיב את היקף הצוה"פ כ"חומה" אם אכן אינו מועיל להתיר על פי דין.

מן התורה אף דיש פירצה יותר מעשר אמות. ועוד הדגיש: "והמעין הישר יראה שאין כוונת הרא"ש רק בדיומדין". ניכר דכוונתו להשיג על מה שכתבתי בפרק ג (הערה ז אות ב) דבפסי ביראות [דיומדין] בדוקא מיירי התוס' הרא"ש הנ"ל.

ולאחר שראיתי השגה חמורה זו על מה שכתבתי, שבתי לעיין שוב בדברי התוס' הרא"ש הנ"ל. וז"ל: "ארבעה דיומדין. תימא דהא אמרינן לעיל בפ"ק הכי אגמריה רחמנא למשה גודר רובא והיבא שרינן הכא בפרוץ מרובה... וי"ל כיון דאיכא שם ד' מחיצות ואיכא דיומדין מכל צד הוי כפתח ושרי, והא דפירצה יותר מעשר אוסרת כל ההיקף ואפי' הוא גדול הרבה, מדרבנן הוי". עכ"ל.

ובביאור השו"ט בדבריו, ע' ריטב"א שם (ריש פסוק) שם עושין פסין) שמביא כנ"ל בשם התוספות, ובתירוץ על הקושיא הראשונה "היכי שרינן הכא בפרוץ מרובה" מרחיב לבאר: "כי מחיצות הלכה למשה מסיני ואין כולם שוות שהרי אתה רואה בפי תקרה יורד וסותם... אין בקיעת גמלים מבטלת ובמחיצה דעלמא... מבטלן בקיעת גדיים, הכא נמי כך היא דין של תורה דכל שיש מחיצות שלימות בזוית וכו' כעין פסי ביראות שפס אחד חשיבא מחיצה גמורה ולא תפסל בשום פירצה בעולם". וברור שזו גם כוונת התוס' הרא"ש בתירוץ "וי"ל כיון דאיכא שם ד' מחיצות ואיכא דיומדין מכל צד הוי כפתח ושרי".

ואשר על כן, ברורה הקושיא המתבקשת מאליה על היסוד הנ"ל, דאם אכן יש הל"מ דדיומדין מכל צד חשיב "שם ארבע מחיצות" ומשום כך אין כאן פירצה אלא פתח, "ולא תפסל שום פירצה בעולם" (כלשון הריטב"א), צ"ע דהרי שנינו במשנה על אתר (ריש עושין פסין) דאכן אין מועילים דיומדין בפירצה יותר מעשר אמות לדעת ר"מ, ובפירצה יותר מי"ג אמות לדעת ר"י. ומתוך התוס' הרא"ש "מדרבנן הוי".

ומה שמוסיף התוספות הרא"ש בקרשיתו [השניה] - "והא דפירצה יותר מעשר אוסרת כל ההיקף ואפי' הוא גדול הרבה", בפשטות אין זו אלא כתוספת בחומרת הקושיא [וכלשונו "ואפילו" דאפילו אם גם יהיו הדיומדין ושאר ההיקף גדולים הרבה, פירצה יותר מעשר אוסרת. אבל אם נפרש כוונת התוס' הרא"ש להקשות אמאי מבטלת פירצה יותר מעשר אמות בכל עומד מרובה על הפרוץ דעלמא

אוצר החכמה

לסמוך" בלבד, ולכאו' בכה"ג דוקא יש מקום לדון כפי שהעלה מו"ר שליט"א.

ב. ידוע ומפורסם מה שהורה מרן החזו"א ז"ל במנינו [בשנתו האחרונה, פורים תשי"ג] שיקראו במגילה בבני-ברק גם ב"ט"ו באדר, כדין סמוך לכרך דיפו [שדינה ספק]. ולכאו' הוראה זו סותרת מש"כ מו"ר שליט"א.

אמנם שתי ההערות הנ"ל מישבות אחת את חברתה. דלעולם, אין ראיה כלל מהוראת מרן החזו"א הנ"ל דלא כסברת הגאון מו"ר שליט"א, שהרי כפי מה ששמעתי, נתברר אז לחזו"א שיש חיבור בתים מבני-ברק עד יפו [או חשש חיבור עכ"פ] [וכן נתבאר בס' אורחות רבינו ח"ג], ולפי דעת החזו"א בכה"ג הוי כל ההמשך כד' אמות של העיר ולא גרע מסמוכין אף מה שיוצא מחוץ למיל. מיהו באופן שיהא הפסק בין שתי הערים, יהיה על מצב זה דין של "המשך לסמוך", ובכה"ג אין ראיה שיחלוק החזו"א על סברת מו"ר שליט"א.

ואכן, זהו כנראה המצב כיום [לכל היותר], וכפי שהארכנו לבאר לקמן פרק י', עיי"ש, דנתברר לי שכיום נפרדת העיר יפו מעיקר העיר תל-אביב בהפרדה ברורה. [ע' מפה בפרק י' שם רשמתי את מקום ההפרדה. ובתצלום אירי משנת תשט"ז הנמצא תח"י, חזינן שכונה שלימה (בסמוך לים) המחברת היטב בין ת"א ליפו, ואינה קיימת היום]. אלא שמקצת העיר תל-אביב אכן נמצאת בתוך אלפיים אמה של הכרך יפו, וכן יש מקום גדול לחוש שבני-ברק מחוברת לתל-אביב [ע' לקמן פרק י']. אשר על כן, לפי המצב כיום, שפיר י"ל כסברת מו"ר שליט"א, ואין סתירה כלל מהוראת מרן החזו"א ז"ל.

והשיב לי הגאון מו"ר שליט"א דכיון שסומכים הציבור שמועיל היקף הצוה"פ להתיר הוצאה, סגי בזה להחשיב את ההיקף כחומת העיר.

הערה

ד) מש"כ הגאון מו"ר שליט"א בענין הלכות פורים (ד"ה והנראה): "באופן דיש רציפות והמשך של עיר הסמוכה לכרך... אם בההמשך יותר ממיל הם מחולקים בעניניהם לעיר אחרת, אין זה בטל להיות נטפל וסמוך לכרך, כיון שזה עיר בפ"ע וכו'. ונפק"מ טובא בעיר עוז לנו בני-ברק יע"א, דאף להכרעתו הברורה של רבנו הגדול ז"ל החזו"א, דסמוך לספיקות נמי דין סמוך עלה, דמ"מ שפיר מהני מה דנחלקת בצוה"פ לעצמה. עכ"ל.

לכאו' יש להעיר בזה שתי הערות:

א. הנה כתב החזו"א (סי' קנא ד"ה נראה): "נראה דאם נתוספו בתים מחוץ לתומה אע"פ שהאריכו חוץ לתחום ויש בתים שאינם סמוכים ואינם נראים, מ"מ קורין ב"ט"ו כיון שכל העיר כד"א ומקרי כולן תוך התחום". וכן חזר וכתב החזו"א (סי' קנ"א ס"ק ב ד"ה ולעיל): "שאם נתוספו בתים סמוך לחומת הכרך והם מתיחדים לעיר אחת שאין ביניהן ע' אמה ושיריים, אף אם הן נמשכין חוץ למיל לא גריעי מסמוכין וכו'". מבואר בהדיא דעת מרן החזו"א ז"ל שבאופן שהבתים הם המשך ורציפות לכרך, מעיקר הדין נחשבים כל הבתים "תוך התחום" ולא גריעי מסמוכין" אף שרחוקים יותר ממיל. ובכה"ג י"ל שיודה גם הטורי אבן [לפי דקדוקו של הגאון מו"ר שליט"א שהמשך העיר הסמוכה אינה בכלל "סמוך"] שכל הבתים הנמשכים "לא גריעי מסמוכין". ודוקא כאשר יש הפסק בין הערים, או יש לדון על הבתים היוצאים מחוץ לאלפיים אמה כ"רציפות והמשך

הדפסה ברזולוציה מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה

קרית אריאל בוקוולד, אפרים אריאל בן יהושע עמוד מס': 13 הודפס ע"י אוצר החכמה